

ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİNDE HAYATIN
ANLAMI VE DİNDARLIK İLİŞKİSİ
THE MEANING OF LIFE AND ITS RELATIONSHIP WITH
RELIGIOUSNESS IN UNIVERSITY STUDENTS

NECMİ KARSLI

[Doç. Dr. Trabzon Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Felsefe ve Din Bilimleri Bölümü ABD.
Associate Professor., Trabzon University, Faculty of Theology, Department of Philosophical
and Religious Sciences.
necmikarsli@hotmail.com
orcid.org/0000-0002-2975-9307]

Makale Bilgisi / Article Information

Makale Türü / Article Types: Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Received: 10 Nisan/April 2020

Kabul Tarihi / Accepted: 13 Mayıs/May 2020

Yayın Tarihi / Published: 20 Haziran/June 2020

Yayın Sezonu / Pub Date Season: Haziran/June

Yıl / Year: 2020 *Sayı – Issue:* 48 *Sayfa / Pages:* 169-201

Atıf/Cite as: Karşlı, Necmi. “Üniversite Öğrencilerinde Hayatın Anlamı Ve Dindarlık İlişkisi - The Meaning of Life and Its Relationship with Religiousness in University Students”. Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi- Ondokuz Mayıs University Review of the Faculty of Divinity 48 (Haziran-June 2020): 169-201.

<https://doi.org/10.17120/omuifd.718108>

İntihal /Plagiarism: Bu makale, en az iki hakem tarafından incelendi ve intihal içermediği teyit edildi. / This article has been reviewed by at least two referees and scanned via a plagiarism software. <http://dergipark.gov.tr/omuifd>

Copyright © Published by Ondokuz Mayıs Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi – Ondokuz Mayıs University, Faculty of Divinity, Samsun, Turkey. All rights reserved.

Üniversite Öğrencilerinde Hayatın Anlamı ve Dindarlık İlişkisi

Öz: Hayata ve olaylara dair anlam arayışı en temel manevi ihtiyaçlardandır. Anlam bulma aynı zamanda beden ve ruh sağlığını korumak için de gereklidir. Olaylara anlam veremeyen kişiler daha fazla fizyolojik ve psikolojik sıkıntılarla karşılaşmaktadırlar. Din insan hayatına anlam kazandıran en önemli olgulardan birisidir. Din aynı zamanda bireyin hayata dair tüm yönelimlerinin merkezini oluşturmaktadır. Bu araştırmada üniversite öğrencilerinde dindarlık ve anlam algısı arasındaki ilişkiler incelenmiştir. Araştırmanın örneklemini 2019-2020 eğitim öğretim döneminde Trabzon Üniversitesi'nde öğrenim görmekte olan 430'u kadın, 75'i erkek toplam 505 genç bireyden oluşmaktadır. Araştırmada ölçme araçları olarak Hayatın Anlam ve Amacı Ölçeği, İçsel Dini Motivasyon Ölçeği ve Ok-Dini Tutum Ölçeği kullanılmıştır. Elde edilen verilerin analizi sonucunda özetle şu sonuçlara ulaşılmıştır. Kadınların anlam ve dindarlık düzeyleri erkeklerinkinden daha yüksektir. Sigara ve alkol kullanımı ile hayatta anlam bulma, dini tutum ve içsel dini motivasyon arasında negatif yönlü ilişkiler tespit edilmiştir. Sağlıklı olma ve dışadönüklük ile hayatta anlam bulma arasında pozitif yönlü ilişkiler tespit edilmiştir. Dini tutum ve içsel dini motivasyon ile hayatta anlam bulma arasında ise pozitif yönlü ilişkiler tespit edilmiştir. Araştırma dinin eşsiz bir anlam sistemi olduğunu ortaya koymuştur.

170
OMÜİFD

Anahtar Kelimeler: Din Psikolojisi, Hayatın Anlamı, Din, Dindarlık

The Meaning of Life and Its Relationship With Religiousness in University Students

Abstract: The search for meaning for life and events is the one of the most basic spiritual needs. To find meaning is also necessary to protect physical and mental health. People who don't give meaning to the events face more physiological and psychological problems. Religion is one of the most important facts that give meaning to human life. Religion is also the centre of all the individual's orientations regarding life. In this study, the relationship between religiosity and the sense of meaning among university students was examined. The sample of the study consists of 505 young people, 430 are female and 75 are male, studying at Trabzon University during the 2019-2020 academic year. In the research, the Meaning and Purpose of Life

Scale, Intrinsic Religious Motivation Scale and Ok-Religious Attitude Scale were used as measurement tools. As a result of the analysis of the data obtained, the following conclusions have been reached in summary. Women's meaning and religiosity levels are higher than men's meaning and religiosity levels. Negative relationships were found between smoking and alcohol use and finding meaning in life, religious attitude, intrinsic religious motivation. Positive relations were found between being healthy and extraversion and finding meaning in life. Positive relationships were found between finding meaning in life and religious attitude and intrinsic religious motivation. Research has revealed that religion is a unique meaning system.

Keywords: Psychology Of Religion, Meaning Of Life, Religion, Religiosity

Giriş

Anlam arayışı en temel manevi ihtiyaçlardan birisidir. Tarihin her döneminde insanlar hayata, ölüme, hakikate, salgın, kıtlık, afet ve diğer yaşamsal olaylara yönelik anlam arayışı içerisinde olmuşlar ve bu olaylara yönelik cevapları bilim, felsefe ve dinde aramışlardır. Günümüzde pek çok olay bilimsel olarak açıklanabilse de anlam arayışı modern insanın önemli ihtiyaçlarından birisi olarak varlığını sürdürmektedir. Anlam bulma aynı zamanda bireyin kendisini güvende hissetmesi, varlığını sürdürebilmesi, tehlikelere karşı hazırlıklı olabilmesi için de gereklidir. 2019'un aralık ayında Çin'in Wuhan şehrinde ilk defa ortaya çıkıp kısa sürede tüm dünyayı etkisi altına alan Koronavirüs (Covid-19) salgınına insanlar farklı anlamlar yüklemişlerdir. Koronavirüs'ü kimileri bir tür biyolojik silah, kimileri Allah'tan gelen bir mesaj veya cezalandırma, kimileri ise doğal olarak meydana gelen bir salgın olarak anlamlandırmıştır. Koronavirüs'e yüklenen anlamlardan hangisinin doğru olduğu bir tarafa ortada bir gerçek var ki o da insanlar sorunlarla başa çıkma sürecinde olaylara anlam vermeye ihtiyaç duymaktadırlar. Olaylara yönelik determinist açıklamalar bireyleri her zaman tatmin etmemekte, daha ulvi bir anlama ihtiyaç duyulmaktadır. İnsanlarda ulvi anlam ihtiyacını tatmin eden en önemli olgu ise dindir. Dinin insan hayatına etkisinin azaldığı günümüzde anlamsızlık ve varoluşsal boşluk modern insanın en önemli sorunlarından birisi haline gelmiştir. Kendisini genellikle can sıkıntısı olarak gösteren varoluşsal boşluk aynı zamanda pek çok intihar, saldırganlık, depresyon

ve madde bağımlılığının da temelinde yatan sebeplerden birisidir. Bu bağlamda araştırmamız çağımızın problemi olan anlamsızlık ile mücadelede ve hayatı anlamlandırmada dinin etkisini ortaya koymasından önem arz etmektedir. Araştırmamızın temel problemi hayatta anlam bulma ile dini tutum arasındaki ilişkiyi tespit etmektir. Bu temel problemin yanında cinsiyet, sigara/ alkol kullanımı, sağlık ve kişilik gibi demografik değişkenler ile dini tutum ve hayatta anlam bulma arasındaki ilişkilere de bakılmıştır. Araştırma sonuçları uygulamanın yapıldığı yer ve zaman ile sınırlı olup herkes için ve her zaman için genellenemez. Araştırma, katılımcıların anketteki ifadeleri anladıkları ve gerçek kanaatlerini ankete yansıttıkları varsayımına dayanmaktadır. Literatürde hayatın anlamı üzerine yapılmış çok miktarda çalışma mevcut olmakla birlikte, hayatın anlamı ve din ilişkisi üzerine olan çalışmaların sayısı nispeten azdır. Konu daha önce teorik olarak Şentürk ve Yakut¹ ile Kartopu² tarafından, nicel olarak ise Aydın³, Çamur⁴ ve Akıncı⁵ tarafından ele alınmıştır. Arıca konu Ulu⁶ tarafından kişilik özellikleri, Tanrıverdi ve Ulu⁷ tarafından ise değer yönelimleri bağlamında ele alınmıştır.

- 1 Habil Şentürk, Selahattin Yakut, "Hayatın Anlamı ve Din", *Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2/33 (2014): 45-60.
- 2 Saffet Kartopu, "Dini Yaşayışta Hayatı Sorgulama ve Anlam Arayışı", *Gümüşhane Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 2/3 (2013): 67-90.
- 3 Cüneyd Aydın, "Üniversite Öğrencilerinin Dini Tutum ile Hayattaki Anlam Düzeyleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi", *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi* 6/4 (2017): 89-108.
- 4 Zeliha Çamur, *Yaşamda Anlam ve Dindarlık İlişkisi (Geç Ergenlik Dönemi)* (Yüksek Lisans Tezi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, 2014).
- 5 Akıncı Âdem, *Hayata Anlam Vermeye Din Öğretiminin Katkısı* (Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, 2002).
- 6 Mustafa Ulu, "Hayatı Anlamlandırma ile Kişilik Özellikleri Arasındaki İlişki Üzerine", *Bilimname* 2018/36 (2018): 165-188.
- 7 Abdullah Tanrıverdi- Mustafa Ulu, "Lise Öğrencilerinde Hayatın Anlam ve Amacı ile Değer Yönelimleri Arasındaki İlişki", *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi (ÇÜİFD)* 18/2 (2018): 1198-1234.

1. Anlam

Anlam sözlükte bir kelime, söz, davranış ve olgudan anlaşılan şey, bunların hatırlattığı düşünce veya nesne, mana şeklinde tanımlanmaktadır.⁸ Anlam istemi veya arzusu Viktor Frankl'ın yaşamda uygun bir anlam ve amaç bulma ihtiyacı için kullandığı bir terimdir. Frankl anlam istemini günümüzdeki anlamsızlık yaşantısı ile ilişkili sorunların çözümüne yönelik olarak geliştirdiği logoterapideki temel güdülerden birisi olarak değerlendirmektedir.⁹

Hayatın anlamına dair farklı görüşler bulunmaktadır. Sokrates'e göre sorgulanmamış bir hayat yaşanmaya değmez. Sokrates bu görüşüyle sorgulanan hayatın iyi bir hayat olduğunu değil, hayatın yaşanmaya değer değmediğini anlamak için sorgulamak gerektiğini savunmuştur. Sokrates'e göre hayatın anlamı iyi bir hayat yaşamak, iyilik ve gerçeğin peşinden koşmaktır.¹⁰ Plato'ya göre hayatın anlamı erdemli bir yaşam, ruhların felsefi inceleme ve tefekkür ile beslenmesi ve nefsin aşkın aleme hazırlık için arındırılmasından ibarettir.¹¹ Wittgenstein'e göre insan hayatın anlamını kendi içinde aramalıdır. İnsanın içinde hayata anlam kazandıran ve bu dünyayı açıklamaya yardımcı olan bir dünya görüntüsü tasarlama güdüsü yer almaktadır.¹² Varoluşçu filozof Soren Kierkegaard hayatın saçmalıklarla dolu olduğunu ve bu berbat dünyada bireyin kendi değerlerini kendisinin yapması gerektiğini savunmuştur. O'na göre birey fani bir şeye kayıtsız şartsız bağlanarak da kaygından uzak ve anlamlı bir hayat yaşayabilir.¹³ Bir diğer varoluşçu Friedrich Nietzsche'ye göre hayatın metafizik özellikli evrensel bir anlamı yoktur. Ancak bu hayatta hiçbir anlamın olmadığı manasına

⁸ İsmail Parlatır- Türk Dil Kurumu, Ed., *Türkçe Sözlük*, 9. Baskı (Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Türk Dil Kurumu, 1998), 127.

⁹ Selçuk Budak, *Psikoloji Sözlüğü* (Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları, 2005), 69.

¹⁰ Vincent Brümmer - Marcel Sarot, *Happiness, Well-Being, and The Meaning of Life: A Dialogue of Social Science and Religion* (Kampen, The Netherlands: Kok Pharos Pub. House, 1996), 1.

¹¹ Raymond A. Belliotti, *What is The Meaning of Human Life?* (Amsterdam: Rodopi, 2001), 25.

¹² Ulrich Arnsward - European Institute for International Affairs, Ed., *In Search of Meaning: Ludwig Wittgenstein on Ethics, Mysticism, And Religion* (Karlsruhe: Universitätsverlag Karlsruhe, 2009), 8-11.

¹³ Hans-Juergen Strichow, *Our Ultimate Purpose in Life: The Grand Order of Design and The Human Condition*, 191.

gelmemektedir. Kişi hayatında kendi bireysel anlamını meydana getirebilir.¹⁴ Nietzsche'nin hayatın anlamı görüşü belli hedeflere ulaşmak yerine zarif dans, eğlenceli yaratıcılık, canlılık ve enerjikliğiyle dünyanın işleyişini müzakere etme gibi biçimsel hareketlere odaklanmaktadır.¹⁵ Amerikan Psikolojisinin kurucusu ve pragmatizmin öncülerinden olan William James hakikatin aranamayacağını bilakis yapılacağını savunmuştur. O'na göre hayatın anlamı sadece tecrübe yoluyla keşfedilebilir.¹⁶ James'in dini tecrübe üzerine yaptığı geniş kapsamlı araştırmalarda sıklıkla rüya alanı ile ilişkili olan bilinçaltı ilişkilerinin dini anlam edinmede çok etkili olabildiğini ortaya koymuştur.¹⁷ James bilinçaltı işleyişin psikologların iddia ettiği gibi sadece bireyin kişiliğinin bir ürünü olduğunu veya ilahiyatçıların iddia ettiği gibi Tanrı'nın bir etki alanı olduğu kabul etmekten sakınmış, bununla birlikte bu konudaki görüşlerini "Eğer Tanrı'nın lütfu mucizevi bir şekilde işliyorsa, o muhtemelen bilinçaltı kapı yoluyla işliyordur" şeklinde ifade etmiştir.¹⁸ Freud'a göre hayatın bir anlamı ve amacı yoktur. Bazıları hayatın anlamının olmamasının onu değersiz kılacağını savunsalar da bu düşüncenin bir önemi yoktur. Kişinin hayatın bir anlamı olduğunu ret etmeye hakkı vardır. Bu sorgulama insanın küstahlığından türemiştir. Freud'a göre sadece din hayatın amacının ne olduğu sorusunda cevap verebilir. Ancak Freud dinin sunduğu çözümü sağlıksız bir şeye teşvik edici ve ruh sağlığını bozucu olarak kabul etmiştir. Freud dini inançların temelini korkunç çaresizlik duygusu ve babası tarafından sağlanan korunma ihtiyacı gibi çocukça eğilimlere dayandırmıştır.¹⁹ Maslow'a göre hayatın anlamı ve nihai bir değeri veya amacı vardır. O da kendini gerçekleştirmektir. Bireyin kendini gerçekleştirme ihtiyacı giderilmediğinde şüphelik, hiçlik ve boşluk gibi

¹⁴ Julian Young, *The Death of God and The Meaning of Life* (London; New York: Routledge, 2003), 85.

¹⁵ Belliotti, *What Is The Meaning of Human Life?*, 36.

¹⁶ Hans-Juergen Strichow, *Our Ultimate Purpose in Life: The Grand Order of Design and The Human Condition* (Balboapress, 2013), 190.

¹⁷ Michael Barber, *Religion and Humor as Emancipating Provinces of Meaning* (New York, NY: Springer Berlin Heidelberg, 2017), 91.

¹⁸ William James, *The Varieties of Religious Experience: A Study in Human Nature: Being the Gifford Lectures on Natural Religion Delivered at Edinburgh in 1901-1902*, 2002, 211.

¹⁹ Sigmund Freud, *Civilization and its Discontents* (New York: Norton Company, 1962), 19-23.

çeşitli ruhsal bozukluklar meydana gelmektedir.²⁰ Tüm insanlar, yaşamı yönlendiren, hayata anlam kazandıran ve başkalarına karşı yükümlülükleri vurgulayan değerleri seçmek için özgürlüklerini kullanma cesaretine, bağlılığına ve isteğine sahip olmalıdır. Maslow toplumda kendini gerçekleştirmiş insanların sayısının çok az olduğunu, varoluşsal krizler, değer ve anlam problemleri, gelişim eksiliği ve potansiyelin tamamlanmamasının maddi olarak konfor içindeki bireyler arasında yaygın olduğunu ileri sürmüştür.²¹ Frankl'a göre insanın anlam arayışı yaşamdaki en temel güdüdür. Bu anlam sadece bireyin kendisi tarafından bulunabilir olması yönüyle eşsiz ve özeldir. Frankl 2. Dünya Savaşı esnasında Almanların Auschwitz toplama kampında esir olarak tutulmuş, daha sonra toplama kampından sağ olarak kurtulup Amerika'ya dönmüş, esaret günlerinde edindiği tecrübelerden yola çıkarak Logoterapi adını verdiği anlam merkezli psikoterapi yaklaşımını geliştirmiştir. Logoterapi'de bireyin sorumluluklarının farkına varmasına ve yaşamındaki biricik anlamı keşfetmesine yardımcı olmak amaçlanmaktadır. Doğuştan var olan anlam arzusu en acımasız ve korkutucu şartlar altında bile bireyi sınırlayabileceği bir değere, amaca ve hedefe yöneltebilir. Bununla birlikte anlam arzusu engellendiğinde birey anlamsızlığa ve varoluşsal boşluğa düşer. Birey bu durumdan anlam duygusuna yeniden işlerlik kazandırdığında kurtulabilir. Hiçbir güç bireye anlam devşiremediği gibi anlam tecrübesi bireyin öz mücadelesi olmadan da kendi kendine meydana gelmez. Her birey kendi öz çabasıyla anlamı keşfetmek zorundadır.²² Logoterapi'ye göre hayatın anlamı üç yolla keşfedilebilir. Bunlardan birincisi bir eser meydana getirmek veya bir iş yapmaktır. Birey kendisini bir esere/işe ne kadar adar ve kendisini ne kadar çok unutursa/aşarsa o kadar çok insan olur ve kendisini o kadar çok gerçekleştirir. Birey kendisini aşarak, sevgi eksenli bir yönelişle bir esere bir kişiye veya yüce bir amaca bağlanarak bütüncül bir anlama ulaşabilir. Anlam kazanmanın ikinci yolu iyilik, güzellik, doğruluk gibi erdemleri, doğayı ve kültürü yaşamak veya bir insanla etkileşime girmek yani sevmektir. Bir insanı en

²⁰ Abraham Maslow, *İnsan Olmanın Psikolojisi* (İstanbul: Kuraldışı Yayınları, 2001), 164.

²¹ Jaclyn Rodriguez - Tracy Irons-Georges, Ed., *Psychology and Mental Health* (Pasadena, Calif: Salem Press, 2001), 37.

²² Abdülkerim Bahadır, *İnsanın Anlam Arayışı ve Din: Logoterapik Bir Araştırma* (İstanbul: İnsan Yayınları, 2002), 15,56.

derinden kavramanın yolu sevgidir. Sevgi yoluyla kişi bir başkasının kişiliğini, eğilimlerini ve henüz gerçekleşmemiş olan potansiyellerini görebilir. Üçüncü anlam kazanma yolu ise kaçınılmaz acıya yönelik bir tavır geliştirmektir. Yaklaşımına göre acı çekmek yaşamda anlam bulmak için gerekli değildir, kaçınılmaz olan acıda bir anlam bulunması mümkündür. Birey acı çekmenin kaderi olduğunu gördüğünde acıyı kendisi için tek ve eşsiz bir görev olarak kabul etmek zorunda kalacaktır. Frankl'a göre insanın anlam arayışı içsel denge yerine içsel gerilim yaratabilir. Ancak ruh sağlığının vazgeçilmez ön koşulu bu gerilimdir. İnsanın aslında ihtiyaç duyduğu şey gerilimsiz bir durum değil, daha çok önem verdiği bir hedef veya amaç uğruna çalışmaktır.²³

Anlamsızlık duygusu modern çağın en yaygın sorunlarından birisidir. Max Weber bu durumu dünyanın "gözünün açılması" (disenchantment) kavramı ile ifade etmiştir. Weber'e göre bilimsel ilerleme zihinsel rasyonelleşmenin en önemli parçasıdır ve modern koşullar altında dine yönelme aklın feda edilmesini gerektirmektedir.²⁴ Bazıları Weber'in "gözün açılması" fikrinin kaynağını aydınlanmada, bazıları Darwin, Marx ve Freud'un yazılarında, bazıları ise modern bilimin yükselişinde aramıştır. Geçtiğimiz yüzyılda bilimde meydana gelen bazı gelişmeler hayatta anlam bulmayı zorlaştırmıştır. Bunlardan en önemlisi olan DNA temelli doğal seleksiyonun hayatta bir tasarım ve amacın varlığını reddetmesidir. Bir diğeri bilinçli zihnin, genetik etkilerle donanmış beyin hücrelerinin bir ürünü olduğu görüşüdür. Bir başkası maddi olmayan bir ruh inancının aksine beynin diğer hücreler gibi dokulardan meydana geldiğinin bulunmuş olmasıdır.²⁵ Bu ve benzeri görüşlerin hepsinin ortak özelliği görünmez bir gücün var olduğu ve en yüksek iyiliğe bu gücün isteklerine uygun bir yaşam sürerek ulaşılabileceği düşüncesinin reddedilmesidir.²⁶ Sonuç olarak insanoğlunun psikososyal bir ger-

²³ Viktor E Frankl, *İnsanın Anlam Arayışı*, çev. Selçuk Budak (Ankara: Öteki Yayınevi, 2000), 94-107; Muhammed Kızılgeçit, *Din Psikolojisinin 200'ü* (Ankara: Otto, 2020), 227.

²⁴ Max Weber vd., *The Vocation Lectures* (Indianapolis: Hackett Pub, 2004), 30,33.

²⁵ Robert Pollack, *The Faith of Biology & The Biology of Faith: Order, Meaning, and Free Will in Modern Medical Science* (New York: Columbia University Press, 2013), 15.

²⁶ Tim Crane, *The Meaning of Belief: Religion from an Atheist's Point of View* (Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press, 2017), 40.

eksinimi olan hayatta anlam bulma ihtiyacını karşılayamaması anlamsızlık duygusuna yol açarak fizyolojik ve psikolojik sorunlar yaşamasına yol açmaktadır.²⁷

2. Hayatın Anlamı ve Din İlişkisi

Din nihai kurtuluşa ulaştıracağına inanılan bir dizi inanç ve onların tekrarlayan ritüellerine bağlanmaktadır.²⁸ Bir başka tanıma göre din bireylerin aşkın olan bir varlık ile olan ilişkileri bağlamında dünyayı ve onun içindeki konumlarını anlamlandırmaya yönelik sistemli ve uygulamalı bir girişimdir.²⁹ Din bir anlam arayışıdır ancak her anlam arayışı dini bir arayış değildir. İnsanoğlu bir diğeri ile duygusal etkileşime girerek, bir iş yaparak veya bir eser meydana getirerek, sanatla uğraşarak güzel şeyler yaşayarak, bir felsefi görüşe veya ideolojiye bağlanarak da anlam ihtiyacını giderebilir. Dolayısıyla anlam ihtiyacını gidermek için mutlaka bir dine bağlanmak gerekmez. Ancak bunların hiçbirisi bir bütün olarak hayatın anlamının ne olduğu sorusuna değinmez. Din ise bir bütün olarak hayatta bir anlam bulma girişimidir. Din insanlık tarihi ile başlayan varoluşsal sorgulamalara, hayat, ölüm, hakikat gibi konulara tatmin edici cevaplar vererek bireyi varoluşsal boşluğa, anlamsızlık duygusuna düşmekten korumaktadır. Semavi veya dünyevi dinlerde hayatın ve yaşamsal olayların anlamına dair birtakım görüşler yer almaktadır. Hristiyanlık, Yahudilik ve İslam gibi semavi dinlerde evren sonsuz ve ebedi güce sahip bir Tanrı tarafından belli amaçlar için yoktan var edilmiştir. Bu dini geleneklere göre insan Tanrı'nın kendisi için belirlediği amacı ne kadar çok yerine getirirse hayatı o derecede anlamlı olur. Tanrı'nın amacı hayatın anlamını oluşturmaktadır.³⁰ Hristiyanlıkta hayatın amacı Tanrı'yı tanımak ve O'na hizmet etmektir. Bu ise diğerleri ile ilgilenme ve yardım etme ile mümkün olabilir.³¹ İnsanoğlu Tanrı'ya ve diğer insanlara hizmet ederek hayatın gerçek anlamını keşfedebilir. Bu durum İncil'deki "*Çeşitli hizmetler var, fakat*

²⁷ Şentürk ve Yakut, "Hayatın Anlamı ve Din", 57.

²⁸ Paulin Batairwa Kubuya, *Meaning and Controversy Within Chinese Ancestor Religion* (Cham: Palgrave Macmillan, 2018), 41.

²⁹ Crane, *The Meaning of Belief*, 6.

³⁰ John Cottingham, *On the Meaning of Life* (London; New York: Routledge, 2006), 44; Thaddeus Metz, *Meaning in Life: An Analytic Study*, First Edition (New York: Oxford University Press, 2013), 97.

³¹ Lynne Gibson, Ed., *Christianity* (Harlow, Essex: Heinemann, Part of Pearson Education, 2002), 57.

hepimiz aynı Rab'be hizmet ederiz"³²; "Hepimiz farklı insanlar olsak da cemaat olarak Mesih'te tek bir bedeniz. Aynı bedenin değişik azaları gibi, birbirimize bağlıyız"³³ metinlerinde ifade edilmiştir. Yahudilikte her şey Tanrı tarafından belli bir amaçla yaratılmıştır. Yahudilikte hayat her durumda kutsaldır ve hayatın bir anlamı bulunmaktadır. Hayatın amacı dünyada Tanrı'yı keşfetmek, O'nun kurallarına uymak ve ahirette Tanrı'nın huzuruna varmaktır.³⁴ Budizm'de yaşamın amacı Samsara adı verilen yaşam ve ölüm döngüsünün doğal bir parçası olan ıstıraptan kurtulmak ve hiçbir ayırımı olmadığı her şeyin birliğini idrak etme durumu olan ve bildiğimiz evrenin ötesinde yer alan Nirvana'ya ulaşmaktır. Budizm inancında bedensel hazlar kaçınılmaz olarak zıddını yani acıyı çeker. Bundan dolayı kurtuluş tüm arzu ve bağlılıklardan serbest kalma ile meydana gelebilir.³⁵ Hinduizm'e göre hayatın amacı heves ve isteklerimizi tatmin ederek sadece bu dünyada mutlu olmak değildir. Hayatın en önemli amacı hayatta mükemmelliği aramaktır. Bu ise bencilce eğilimlerimize ve dürtülerimize karşı koymak ve doğru davranışların yasası olan *Dharma*'ya (evrenin düzenini ve ruhsal gelişimi sağlayan kozmik doğa yasaları) bağlanmakla mümkün olabilir. Bu kozmik bakış açısına göre iyi olmak ve iyilik yapmak en temel görevdir, mutlu olmak ise ikincil öneme sahiptir. Doğru olan davranış ödül alma veya cezadan kaçınma amacıyla değil kendiliğinden seve seve görevleri yerine getirmektir.³⁶ Diğer semavi dinler gibi İslam inancında da evren Allah tarafından belli amaçlar için yaratılmıştır. Kur'an- Kerim'de "Ben cinleri ve insanları ancak bana ibadet etsinler diye yarattım"³⁷ ayetinde hayatın temel gayesinin Allah'ı tanımak ve ona kulluk yapmak olduğu bildirilmektedir. Ayrıca Kur'an-ı Kerim'de "O, hanginizin daha güzel iş yapacağını denemek için ölümü ve hayatı yarattı"³⁸, "Andolsun ki sizi biraz korku ve açlıkla, bir de mallar, canlar ve ürünlerden eksilterek deneriz. Sabredenleri müjdele"³⁹ ayetlerinde ve

³² Corinthians, 12:6

³³ Romans, 12:4-8

³⁴ Mordecai Menahem Kaplan, *The Meaning of God in Modern Jewish Religion* (Detroit: Wayne State University Press, 1994), 2-297; Ezriel Tauber, *Choose Life! The Purpose of Creation as The Key to Happiness, Meaning, Life* (Monsey, N.Y: Shalheves, 1995), 47.

³⁵ Garrett Thomson, *On the Meaning of Life* (Australia: Thomson/Wadsworth, 2003), 61-65.

³⁶ Bansi Pandit, *Explore Hinduism* (Wymeswold, Loughborough: Heart of Albion, 2005), 84.

³⁷ ez-Zâriyât, 51/56.

³⁸ el-Mülk, 67/2.

³⁹ el-Bakara, 2/155.

diğer pek çok ayette insanların dünyada çeşitli sıkıntılar ile imtihan edilecekleri bildirilmek suretiyle hayatın temel amacının imtihan olduğu vurgulanmaktadır.

Dinin insan hayatına anlam katan unsurlarından birisi ahiret inancıdır. Ahiret inancının kazandırdığı anlamlar hayatın devamlılığı ile hesap verme bilincini geliştirmesidir. İnsanoğlunun doğasında ölümsüzlük arzusu bulunmaktadır. Genel olarak her insan elinden geldiğince uzun süre yaşamak, dünyanın nimetlerinden daha fazla istifade etmek, sevdikleri ile birlikte olmak ister. Ölüm ise insana yok oluşu, sevdiği kişilerden ve sevdiği şeylerden uzak kalmayı anımsattığı için istenilmez ve bilinç altına itilir. Kur'an-ı Kerim'de ölümden sonra tekrar dirilişin olacağı⁴⁰; ahiret hayatının sonsuzluğu⁴¹ ve insanların dünya hayatındaki tüm davranışlarından ötürü ahirette hesaba çekilecekleri bildirilmektedir.⁴² Böylece din, hayatın devamlılığını, ölümün bir yok oluş değil başka bir hayata açılan bir kapı olduğunu bildirerek varoluşa ulvi bir anlam kazandırmaktadır.

Hayatın anlam kazanmasına katkı sağlayan unsurlardan bir diğeri sorumluluktur. Sorumluluk duygusu bireyde görev bilincini canlı tutarak varoluşsal boşluğa düşmekten korumaktadır. Din inanan bireye Allah'a ve diğer insanlara karşı ifa edilmesi gereken birtakım görevler ve sorumluluklar vermek suretiyle anlamsız bir hayat algısının oluşmasını önlemektedir. Dinin insana yüklediği sorumluluklar; insanın kendisine karşı sorumlulukları, diğer insanlara, hayvanlara ve çevreye karşı sorumlulukları ve Allah'a karşı sorumlulukları şeklinde üç kategoria incelenebilir. İnsanın kendisine karşı sorumlulukları maddi ve manevi kötülüklerden ve tehlikelerden uzak durması⁴³, bedeninin ihtiyaçlarını gidermesi⁴⁴, güçlü olması⁴⁵ ve sağlığını korumasıdır.⁴⁶ Diğerlerine karşı sorumlulukları; bakmakla yükümlü olunan kişi ve yakınlarla karşı görevleri yerine getirmesi⁴⁷,

40 el-Enbiyâ, 21/35.

41 en-Nisâ, 4/57.

42 el-İsrâ, 17/71; el-Zilzâl, 99/6-8.

43 el-Bakara, 2/195.

44 Buhari, "Savm", 55.

45 Müslim, "Kader", 34.

46 Müslim, "Siyam", 181.

47 en-Nisâ, 4/19

adil olması⁴⁸, doğru ve güvenilir olması⁴⁹, başkalarına maddi ve manevi olarak zarar vermemesi⁵⁰, insanların sıkıntısını gidermesi⁵¹, hayvanlara merhamet etmesi⁵², çevreyi koruması⁵³ ve israf etmemesidir.⁵⁴ Allah'a karşı sorumlulukları ise kulluk görevini yerine getirmesi⁵⁵, ortak koşmaması⁵⁶, ibadetleri yerine getirmesi⁵⁷, şükretmesi, zikretmesi⁵⁸, dua etmesi⁵⁹, yalnızca ona sığınmasıdır.⁶⁰

Hayatta anlam bulmayı etkileyen faktörlerden birisi sosyal etkileşim veya sosyal destektir. Sosyal destek bireylere gerçek yardım sağlayan sosyal etkileşimler/ ilişkiler veya bireyin içinde değer gördüğü bir sosyal gruba bağlanma, ilgi görme ve sevilme duygusu oluşturan sosyal bir sistem olarak tanımlanmaktadır.⁶¹ Dinde sosyal destek sağlayan iki temel unsur sonsuz güce sahip bir Allah inancı ve aynı dini geleneğe sahip bireylerin birbirleriyle olan dayanışmasıdır. Sonsuz güce sahip Allah inancı sıkıntılarla başa çıkma sürecinde inanan birey için eşsiz bir destek sağlamaktadır. Kulun yaratıcısından destek talep etme yöntemi ise duadır. Kur'an-ı Kerim'de sıkıntılar karşısında sadece Allah'a sığınma ve sadece O'ndan yardım isteme tavsiye edilmektedir.⁶² Dini sosyal desteğin ikinci yönü ise aynı dine inanan bireylerin birbirleri olan dayanışmasıdır. İslam'da borçluya, Allah yolunda savaşınlara, yoksula, yolda kalmışa yardım etmek, anne baba, eş,

⁴⁸ en-Nisâ, 4/58.

⁴⁹ el-Ahzâb, 33/35.

⁵⁰ Buhârî, "İman", 7.

⁵¹ Buhârî, "Mezâlim", 3.

⁵² Buhârî, "Şirb", 9.

⁵³ Ebu Davud, "Edeb", 158.

⁵⁴ el-A'râf, 7/31.

⁵⁵ ez-Zâriyât, 51/56.

⁵⁶ en-Nisâ, 4/48.

⁵⁷ en-Nisâ, 4/36.

⁵⁸ el-Bakara, 2/52,152

⁵⁹ el-Furkân, 25/77.

⁶⁰ el-İnşirâh, 94/8.

⁶¹ Nichole Egbert - Kevin B. Wright, Ed., *Social Support and Health in The Digital Age* (Lanham: Lexington Books, 2019), 8.

⁶² el-A'râf, 7/55; el-Furkân, 25/77; eş-Suarâ, 26/213

çocuk ve akraba ve yaşlılarla ilgilenmek, bir Müslümanın sıkıntısını gidermek hem bir ibadet hem de bir dini bir görevdir.⁶³

Gelecekte herhangi bir insan, olay veya varlıktan ötürü ortaya çıkması beklenen ve olumlu bağlara yol açan, henüz gerçeklik kazanmamış bir beklenti olarak tanımlanan umut anlam kazanmaya olumlu katkı sağlayan en önemli faktörlerden birisidir.⁶⁴ Umudun gelecekte bir durumun gerçekleşmesine dair düşük beklentiye rağmen geleceğe dair hayaller ve olumlu fanteziler olarak tanımlanmaktadır.⁶⁵ Umudun aynı zamanda bireyi hayata bağlayan nedenlerden birisidir. Umutsuzluk ise DSM 5'e göre majör depresif bozukluk, kalıcı depresif bozukluk, akut stres bozukluğu, adaptasyon bozukluğu ve intihar davranışı risk belirtileri arasında sayılmıştır.⁶⁶ Kur'an-ı Kerim'de inananlara ümitli olma tavsiye edilirken ümitsizlik yasaklanmaktadır.⁶⁷ Dinin bu konudaki tavsiyelerine uyarak yaşamsal sıkıntılar karşısında dua yoluyla Allah'tan yardım isteyen birey başa çıkma sürecinde kendisine ilahi yardım geleceğine dair daha fazla güven ve umut duyguları içerisinde olur, sabreder, karamsarlık ve yılgınlığa düşmez. Araştırmalarda bireylerde dindarlık düzeyi yükseldikçe umudun arttığı, umutsuzluğun ise azaldığı tespit edilmiştir. Örneğin Bahadır'ın araştırmasında dindarlık düzeyi yüksek olan bireylerin umut ve iyimserlik düzeylerinin de yüksek olduğu tespit edilmiştir.⁶⁸ Kızılgöçer'in araştırmasında da dini inanç, dini duygu, dini ibadet ve içsel dini motivasyon düzeyi yüksek olanların umutsuzluk düzeylerinin daha düşük olduğu bulunmuştur.⁶⁹

Logoterapi yaklaşımının kurucusu Frankl'a göre insanoğlu bir iş yaparak veya eser bırakarak, bir insan ile etkileşime girerek, severek ve kaçınılmaz olan açığa

⁶³ el- Bakara, 2/215,233,277; et-Tahrîm, 66/6; el-İsrâ, 17/23-24; Buhari, "Mezâlim", 3; Müslim, "Birr", 66.

⁶⁴ Bahadır, *İnsanın Anlam Arayışı ve Din*, 92.

⁶⁵ Matthew W. Gallagher - Shane J. Lopez, Ed., *The Oxford Handbook of Hope* (New York, NY: Oxford University Press, 2018), 70.

⁶⁶ American Psychiatric Association - American Psychiatric Association, Ed., *Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders: DSM-5*, 5th Ed (Washington, D.C: American Psychiatric Association, 2013), 160-286.

⁶⁷ ez-Zümer, 39/53.

⁶⁸ Bahadır, *İnsanın Anlam Arayışı ve Din*, 97.

⁶⁹ Muhammed Kızılgöçer, *Yalnızlık Umutsuzluk ve Dindarlık Üzerine Psiko-Sosyal Bir Çalışma* (Ankara: Gece Kitaplığı Yayınları, 2015), 214.

karşı bir tavır geliştirerek hayatına anlam katabilir.⁷⁰ Buna göre insan hayatına anlam katan unsurlardan birincisi bir iş yapmak veya bir eser meydana getirmektir. İslam inancında ilim öğrenmek, çalışarak kendi ayakları üzerinde durmak, güçlü olmak ve insanların faydalanacağı eser bırakmak bir ibadettir.⁷¹ Dolayısıyla dini bir gereklilik olarak bir işte çalışmak, insanlığa faydalı bir eser/ıcat bırakmak veya hayırlı bir evlat yetiştirmek birer ibadet olmasının yanında insan hayatına anlam kazandırmaktadır. Logoterapi'ye göre insan hayatına anlam katan diğer bir unsur bir insan ile etkileşime girmektir. Bir başka insanı sevmek, ilgilenmek, değer vermek ve kendini ona adanmak hayata anlam katmaktadır. İslam sevgi ve barış dinidir. Dini kaynaklarda Allah'ı, insanları, hayvanları ve doğayı sevmek tavsiye edilmektedir.⁷² Günümüz dünyasında kişiler arası ilişkilerde sevgi çoğu zaman araçsallaştırılmaktadır. İnsanlar ilişkide olduğu kişiyi ahlakı ve karakteri ile o kişi olduğu için değil meslek, zenginlik veya güzellik gibi sahip olduğu niteliklerinden dolayı sevmektir. Bu sevgi tek yönlü, çıkar odaklı bir sevgidir ve muhataptaki sevilen özellik ortadan kalktığında sevgi de yok olmaktadır. Oysa İslam insanlar arası ilişkilerde Allah rızası için sevmeyi tavsiye ederek sevgiye ulvi bir anlam kazandırmaktadır.⁷³ Logoterapi'ye göre insan hayatına anlam katan bir başka unsur ise kaçınılmaz olan acıya karşı bir tavır geliştirmektir. Bu yaklaşıma göre birey varlığını sürdürebilmesi ve mutlu olabilmesi için sadece güzel olaylara değil başına gelen kötü olaylarda da bir anlam bulmalıdır. Din bireye hayatta tecrübe edeceği negatif yaşamsal olayların birer imtihan olduğunu belirterek tecrübe edilen sıkıntı verici olaylarda ulvi anlamlar bulmasını sağlamaktadır. Aynı zamanda tecrübe edilen negatif yaşamsal olayın ilahi bir imtihan olduğu bilincinde olmak bireyin daha kontrollü ve sakin kalmasına katkı sağlamaktadır. Bu konuda yapılan araştırmalarda genel olarak dini bağlılığı güçlü olan bireylerin dini bağlılığı düşük olanlardan daha fazla duygu ve davranış kontrolüne sahip oldukları tespit edilmektedir.⁷⁴

⁷⁰ Frankl, *İnsanın Anlam Arayışı*, 107.

⁷¹ en-Necm, 53/39; Müslim, "Vasiyye", 14.

⁷² el-Bakara, 2/165; el-Fecr, 89/27-30; Müslim, "İman", 93; Tirmizi, "Birr", 16; Ebu Davud, "Edeb", 158-159.

⁷³ Ebû Dâvûd, "Sünne"t, 3,16; Müslim, "Birr", 37.

⁷⁴ Veysel Uysal, "Kentsel Hayatta Dindarlık ve Oruç İbadetinin Bireysel-Toplumsal Yanımları", *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 0/32 (2007): 19; Necmi Karlı, *Öf-*

3. Yöntem

3.1.Örneklem

Araştırmanın örneklemini 2019-2020 Eğitim Öğretim döneminde Trabzon Üniversitesi İlahiyat Fakültesi ile Eğitim Fakültesi'nin Fen Bilgisi Öğretmenliği, İlköğretim Matematik, Sınıf Öğretmenliği ve Okul Öncesi Öğretmenliği bölümlerinde öğrenim görmekte olan 430'u kadın, 75'i erkek toplam 505 genç bireyden oluşmaktadır.

Veri Toplama Araçları

Kişisel Bilgi Anketi: Araştırmanın bu kısmında yaş, cinsiyet, sosyo-ekonomik durum, sigara ve alkol kullanımı, sağlık durumu ve kişilik yapısını içeren demografik değişkenlere yönelik ifadeler bulunmaktadır.

Hayatın Anlamı ve Amacı Ölçeği: Bireylerin yaşamlarındaki anlam düzeylerini belirlemek amacıyla Aydın ve arkadaşları tarafından geliştirilen Hayatın Anlamı ve Amacı Ölçeği likert formatında 17 maddeden oluşmaktadır. Ölçeğin geçerliliğini tespit için yapılan faktör analizi sonucunda madde yüklerinin 0,40 ile 0,80 arasında olmak üzere birinci faktörde toplandığı görülmüştür. Madde toplam puan korelasyon katsayıları 0,47 ile 0,77 arasında ($p<0,01$) düzeyinde anlamlı bulunmuştur. Ayrıca faktör analizi sonucunda ölçek maddelerinin iki alt faktörde toplandığı görülmüştür. Bu faktörler hayatın anlam ve amacı ve hayatın anlamsızlığı ve amaç yoksunluğu şeklinde isimlendirilmiştir. Ölçeğin güvenilirlik düzeyini tespit için iç tutarlılık, test yarı test ve test tekrar test yöntemleri kullanılmıştır. Ölçeğin bütününe ilişkin iç tutarlık katsayısı (Cronbach Alpha) 0,91; test-yarı test güvenilirlik katsayısı 0,81; test-tekrar test güvenilirlik katsayısının 0,74 ($p<0,01$) olduğu görülmüştür. Hayatın Anlamı ve Amacı Ölçeği üzerinde yapılan geçerlilik ve güvenilirlik analizleri ölçeğin bireylerin hayatlarındaki anlam düzeyini belirlemede kullanılacak yeterlilikte geçerli ve güvenilir bir ölçme aracı olduğunu ortaya koymuştur.⁷⁵

ke Kontrolü ve Dindarlık (Kayseri: Kimlik Yayınları, 2018), 342; Steven Pirutinsky, "Does Religiosity Increase Self-Control and Reduce Criminal Behavior?: A Longitudinal Analysis of Adolescent Offenders", *Criminal Justice And Behavior* 41/11 (2014): 1290.

⁷⁵ Cüneyd Aydın v.dğr., "Hayatın Anlam ve Amacı Ölçeği: Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması", *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 38 (2015): 39.

İçsel Dini Motivasyon Ölçeği: Dean Hoge tarafından geliştirilen ve Türkçe'ye uyarlanması Karaca tarafından yapılan İçsel Dini Motivasyon Ölçeği likert formatına toplam 10 maddeden oluşmaktadır. Ölçeğin geçerlilik düzeyini tespit için faktör analizi ve iç tutarlılık teknikleri kullanılmıştır. Yarıya bölme tekniği ile analiz edilen ölçek maddelerinin her iki yarısı arasındaki korelasyon katsayısı .76 olarak bulunmuştur. Faktör analizi sonucunda bir madde haricinde tüm ölçek maddelerinin aynı faktörde kümelendiği görülmüştür. Ölçek maddelerinin iç tutarlılığını tespit için korelasyon katsayıları hesaplanmış ve ölçekteki tüm maddelerin aynı yönde ayrıştıkları saptanmıştır. Ölçeğin güvenilirlik analizleri için homojenlik endeksi ve yarıya bölme yöntemleri kullanılmıştır. Ölçeğin içsel tutarlılık düzeyini gösteren Cronbach's Alfa katsayısı .84 olarak bulunmuştur. İçsel Dini Motivasyon Ölçeği'nin Türkçe formu üzerinde yapılan analizler ölçeğin araştırmalarda kullanılmaya uygun geçerli ve güvenilir bir ölçüm aracı olduğunu ortaya koymuştur.⁷⁶

184
OMÜİFD

Ok-Dini Tutum Ölçeği: Ok tarafından geliştirilen ve likert formatında toplam 8 maddeden oluşan ölçek dini tutumun bilişsel, duygusal ve davranışsal boyutlarını ölçmeyi amaçlamaktadır. Ölçeğin geçerliliğini tespit için uygulanan faktör analizi sonucunda ölçeğin tüm maddelerinin önceden belirlenen 4 faktörde yüklendiği, tüm maddelerin toplam varyansın %78'ini açıkladığı görülmüştür. Ölçeğin davranış alt boyutu .60 dışındaki tüm alt boyutlarının alfa düzeylerinin tatmin edici seviyede olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca uygulamalarda ölçeğin tüm alt boyutlarıyla birlikte yüksek bir iç tutarlılığa sahip olduğu (.81 ve .91), açılımsal ve doğrulayıcı faktör analizleri ölçeğin 4 alt grubuyla iyi bir model oluşturduğu ve benzer dindarlık ölçekleri ile yapılan analizlerinde ölçeğin güçlü bir kriter geçerliliğine sahip olduğu görülmüştür. Sonuç olarak geçerlilik ve güvenilirlik analizlerinde ölçeğin kullanılmaya uygun bir ölçüm aracı olduğu görülmüştür.⁷⁷

⁷⁶ Faruk Karaca, "Din Psikolojisinde Metot Sorunu ve Bir Dindarlık Ölçeğinin Türk Toplumuna Standardizasyonu", *EKEV Akademi Dergisi* 3/1 (2001): 196-199.

⁷⁷ Üzeyir Ok, "Dini Tutum Ölçeği: Ölçek Geliştirme ve Geçerlik Çalışması", *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi* 8/2 (2011): 528-549.

Verilerin Analizi

Araştırmada öncelikle yaş, cinsiyet, ekonomik durum, sigara ve alkol kullanımı, sağlık durumu ve kişilik yapısı ile ilgili değişkenlerin yüzdeleri hesaplanmış daha sonra bu değişkenlerin anlam algısı ve dindarlık ile ilişkilerine bakılmıştır. Verilerin analizi için SPSS (v23) programı kullanılmış ve frekans, korelasyon, t-testi, ki-kare testi, tek yönlü anova ve regresyon analizi işlemleri uygulanmıştır.

İşlem

Trabzon Üniversitesi Etik Kurulu'ndan izin alınmasından sonra Trabzon Üniversitesi İlahiyat Fakültesi ile Eğitim Fakültesi'nin Fen Bilgisi Öğretmenliği, İlköğretim Matematik, Sınıf Öğretmenliği ve Okul Öncesi Öğretmenliği bölümlerinde öğrenim görmekte olan öğrenciler üzerinde gönüllülük esasına göre anket uygulaması yapılmıştır. Uygulama öncesinde örneklem grubuna araştırmanın amacı ve verilerin gizli tutulacağı konusunda bilgi verilmiştir.

4. Bulgular

4.1. Demografik Değişkenler Açısından Örneklem Grubunun Özellikleri

Yaş: Örneklemin 362'si (%71,7) 18-21 yaş grubunda, 143'ü ise (%28,3) 22-39 yaş grubunda yer almaktadır.

Cinsiyet: Örneklemin 430'u (%85,1) kadın, 75'i ise (%14,9) erkektir.

Sigara Kullanımı: Örneklemin 46'sı (%9,1) sık sık, 28'i (%5,5) ara sıra, 32'si (%6,3) nadiren sigara kullanırken, 399'u ise (%79) sigara kullanmamaktadır.

Alkol Kullanımı: Örneklemin 3'ü (%0,6) sık sık, 28'i (%5,5) ara sıra, 28'i (%5,5) nadiren alkol kullanırken, 446'sı ise (%88,3) alkol kullanmamaktadır.

Sağlık Durumu: Örneklemin 441'i (%87,3) kendisini sağlıklı, 64'ü ise (%12,7) hasta olarak bildirmiştir.

Kişilik Yapısı: Örneklemin 199'u (%39,4) içedönük, 306'sı ise (%60,6) dışadönük kişilik yapısına sahiptir.

4.2. Demografik Değişkenlere Göre Hayatın Anlamı ve Dindarlık Düzeyleri

Tablo 1. Demografik Değişkenler ile Hayatın Anlamı ve Dindarlık Arasındaki Korelasyonlar

	Yaş	Cinsiyet	Ekonomi	Sigara	Alkol	Sağlık	Kişilik
Hayatın Anlamı	.066	-.109*	.085	.120**	.146**	.092*	.168**
Dini Tutum	-.003	-.178**	-.007	.298**	.470**	.027	-.138**
İçsel Dini Motivasyon	-.067	-.155**	-.001	.296**	.440**	-.023	-.151**

(Not: Çift yıldızlı olanlar 0,01 düzeyinde, tek yıldızlı olanlar 0,05 düzeyinde anlamlıdır)

186 Tablo 1’de görüldüğü üzere hayatın anlamı ile cinsiyet ($r=-.109$, $p<.05$), sigara kullanımı ($r=.120$, $p<.01$), alkol kullanımı ($r=.146$, $p<.01$), sağlık durumu ($r=.092$, $p<.05$) ve kişilik ($r=.168$, $p<.01$) arasındaki ilişkiler; dini tutum ile cinsiyet ($r=-.178$, $p<.01$), sigara kullanımı ($r=.298$, $p<.01$), alkol kullanımı ($r=.470$, $p<.01$) ve kişilik ($r=-.138$, $p<.01$) arasındaki ilişkiler; içsel dini motivasyon ile cinsiyet ($r=-.155$, $p<.01$), sigara kullanımı ($r=.296$, $p<.01$), alkol kullanımı ($r=.440$, $p<.01$) ve kişilik ($r=-.151$, $p<.01$) arasındaki ilişkiler istatistiksel olarak anlamlılık derecesine ulaşmıştır. Hayatın anlamı ile yaş ve ekonomik durum arasındaki ilişkiler; dini tutum ve içsel dini motivasyon ile yaş, ekonomik durum ve sağlık durumu arasındaki ilişkiler ise istatistiksel olarak anlamlılık derecesine ulaşmamıştır.

Tablo 2. Cinsiyete Göre Hayatın Anlamı ve Dindarlık Düzeyleri

	Cinsiyet	N	\bar{X}	ss
Hayatın Anlamı	Kadın	430	66.76	9.88
	Erkek	75	63.70	10.07
			t=2.462	df=503 p=.014
Dini Tutum	Kadın	430	34.56	4.64
	Erkek	75	32.00	6.97
			t=3.073	df=85.821 p=.003

Tablo 2'deki yer alan verilere göre kadınların hayatın anlamı ortalaması $\bar{X}=66.76$ iken, erkeklerin ortalaması $\bar{X}=63.70$ 'tir. T-testi analiz sonuçlarına kadınların hayatın anlamı düzeylerinin erkeklerinkinden anlamlı derecede daha yüksek olduğu tespit edilmiştir ($t_{(0,05;503)}=2.462$, $p=.014$, $p<.05$). Ayrıca tablo 2'deki verilere göre kadınların dini tutum ortalaması $\bar{X}=34.56$ iken erkeklerinki $\bar{X}=32.00$ 'dir. T-testi analiz sonuçlarına göre kadınların dini tutum düzeylerinin erkeklerinkinden anlamlı derecede daha yüksek olduğu tespit edilmiştir ($t_{(0,05;85,82)}=3.073$, $p=.003$, $p<.05$). Ayrıca tabloda yer vermediğimiz cinsiyet ile içsel dini motivasyon ilişkisine gelince kadınların içsel dini motivasyon ortalaması $\bar{X}=39.76$ iken erkeklerinki $\bar{X}=36.78$ 'dir. T-testi analizi sonuçlarına göre kadınların içsel dini motivasyon düzeylerinin erkeklerinkinden anlamlı derecede yüksek olduğu tespit edilmiştir ($t_{(0,05;88,48)}=2.850$, $p=.005$, $p<.05$).

Tablo 3. Sigara Kullanımına Göre Hayatın Anlamı ve Dindarlık Düzeyleri

	Sigara Kullanımı	N	%	\bar{X}	ss	LCD
Hayatın Anlamı	1 Sık Sık	46	9.1	63.43	10.36	1/4
	2 Ara sıra	28	5.5	64.85	9.84	3/4
	3 Nadiren	32	6.3	63.28	10.10	
	4 Hiçbir zaman	399	79	66.98	9.83	
	Toplam	505	100	66.30	9.96	
$F_{(3,501)}= 3.106$ $p=.026$ $p<.05$						
	Sigara Kullanımı	N	%	\bar{X}	ss	Tamhane
Dini Tutum	1 Sık Sık	46	9.1	29.95	8.03	1/4
	2 Ara sıra	28	5.5	32.07	5.24	
	3 Nadiren	32	6.3	33.15	5.12	
	4 Hiçbir zaman	399	79	34.90	4.38	
	Toplam	505	100	34.18	5.13	
$F_{(3,501)}= 16.405$ $p=.000$ $p<.05$						

Tablo 3'te yer alan verilere göre sık sık sigara kullananların hayatın anlamı ortalaması $\bar{X}=63.43$ iken (ara sıra=64.85; nadiren=63.28), sigara kullanmayanların hayatın anlamı ortalaması ise $\bar{X}=66.98$ 'dir. Uygulamış olduğumuz Tek Yönlü Varyans Analizi (Anova) sigara kullanım sıklığı ile hayatın anlamı arasında ters yönlü anlamlı bir ilişki olduğunu ortaya koymuştur ($p=.026$ $p<.05$). Post Hoc (LCD) analizine göre bu durum sık sık ve nadiren sigara kullananlar ile hiç sigara kullanmayanlar arasındaki farklılıktan kaynaklanmaktadır. Ayrıca tabloda yer vermediğimiz alkol kullanımı ve hayatın anlamı ilişkisine gelince sık sık alkol kullananların hayatın anlamı ortalaması $\bar{X}=52.33$ iken (ara sıra=61.82; nadiren=65.53), alkol kullanmayanların hayatın anlamı ortalaması ise $\bar{X}=66.73$ 'tür. Uygulamış olduğumuz Tek Yönlü Varyans Analizi (Anova) alkol kullanım sıklığı ile hayatın anlamı arasında ters yönlü anlamlı bir ilişki olduğunu ortaya koymuştur ($p=.005$ $p<.05$). Post Hoc (LCD) analizine göre bu durum sık sık alkol kullananlar ile nadiren ve hiç kullanmayanlar arasında ve ara sıra alkol kullanan-

lar ile hiç alkol kullanmayanlar arasındaki farklılıktan kaynaklanmaktadır. Sigara kullanımı dindarlık arasındaki ilişkilere gelince sık sık sigara kullananların dini tutum ortalaması $\bar{X}=29.95$ iken (ara sıra=32.07; nadiren=33.15), sigara kullanmayanların dini tutum ortalaması ise $\bar{X}=34.90$ 'dır. Tek Yönlü Varyans Analizine (Anova) göre sigara kullanım sıklığı ile dini tutum arasında ters yönlü anlamlı bir ilişki bulunmaktadır. Bir başka ifadeyle örneklemin dini tutum düzeyi yükseldikçe sigara kullanım düzeyi anlamlı bir şekilde azalmaktadır ($p=.000$ $p<.05$). Post Hoc (Tamhane) analizine göre bu durum sık sık sigara kullananlar ile hiç sigara kullanmayanlar arasındaki farklılıktan kaynaklanmaktadır. Ayrıca tabloda yer vermediğimiz dini tutum alkol kullanımı ilişkisine gelince sık sık alkol kullananların dini tutum ortalaması $\bar{X}=21.00$ iken (ara sıra=26.03; nadiren=31.03), alkol kullanmayanların dini tutum ortalaması ise $\bar{X}=34.98$ 'dir. Tek Yönlü Varyans Analizine (Anova) göre alkol kullanım sıklığı ile hayatın anlamı arasında ters yönlü anlamlı bir ilişki bulunmaktadır. Başka bir ifadeyle örneklemin dini tutum düzeyi arttıkça alkol kullanım düzeyi anlamlı bir şekilde azalmaktadır ($p=.000$ $p<.05$). Post Hoc (Tamhane) analizine göre bu durum ara sıra ve nadiren alkol kullananlar ile hiç alkol kullanmayanlar arasındaki farklılıktan kaynaklanmaktadır.

Tablo 4. Sağlık Durumu ve Kişilik Yapısına Göre Hayatın Anlamı Düzeyleri

		Sağlık	N		
		Durumu			
		Hasta	64		
		Sağlıklı	441		
Hayatın			t=-2.070	df=503	p=.039
Anlamı	Kişilik Yapısı	N			
	İçedönük	199			
	Dışadönük	306			
			t=-3.817	df=503	p=.000

Tablo 4'teki verilere göre hastaların hayatın anlamı ortalaması $\bar{X}=63.90$ iken sağlıklıların hayatın anlamı ortalaması $\bar{X}=66.65$ 'tir. T-testi analizi sağlıklıların hayatın anlam düzeylerinin hastalarinkinden anlamlı derecede daha yüksek olduğunu ortaya koymuştur ($t_{(0,05;503)}=-2.070$, $p=.039$, $p<.05$). Tablo 4'teki verilere göre içedönüklerin anlam ortalaması $\bar{X}=64.23$ iken dışadönüklerin anlam ortalaması $\bar{X}=67.65$ 'tir. Buna göre dışadönüklerin anlam düzeyleri içedönüklerinkinden anlamlı derecede daha yüksektir ($t_{(0,05;503)}=-3.817$, $p=.000$, $p<.05$).

4.3. Dindarlık ile Hayatın Anlamı Arasındaki İlişiler

Tablo 5. Dini Tutum ve İçsel Dini Motivasyon ile Hayatın Anlamı Arasındaki Korelasyonlar

	Dini Tutum	İçsel Dini Motivasyon
Hayatın Anlamı	.317**	.247**

(Not: **. Çift yıldızlı olanlar 0,01 düzeyinde anlamlıdır.)

190

OMÜİFD

Tablo 5'te yer alan korelasyon analizi sonucuna göre hayatın anlamı ile dini tutum ($r=.317$, $p<.01$) ve içsel dini motivasyon ($r=.247$, $p<.01$) arasındaki ilişkiler istatistiksel olarak anlamlılık derecesine ulaşmıştır.

Tablo 6. Dini Tutum ve İçsel Dini Motivasyon Durumuna Göre Hayatın Anlamı Düzeyleri

	Dini Tutum	N	\bar{X}	ss
	Düşük	67	59.49	10.76
	Yüksek	89	72.40	7.86
Hayatın	t = -8.293 df = 115 p = .000			
	İçsel Dini Motivasyon	N	\bar{X}	ss
	Düşük	66	62.46	11.35
	Yüksek	79	69.56	9.99
Anlamı	t = -4.002 df = 143 p = .000			

Tablo 6’da yer alan verilere göre dini tutum düzeyi düşük olanların hayatın anlamı ortalaması $\bar{X}=59.49$ iken, dini tutum düzeyi yüksek olanların hayatın anlamı ortalaması $\bar{X}=72.40$ ’tır. T-testi analizine göre dini tutum ile hayatın anlamı arasında pozitif yönlü anlamlı ilişki bulunmaktadır. Başka bir ifadeyle bireylerin dini tutum düzeyi arttıkça hayatta anlam bulma düzeyi de artmaktadır ($t=-8.293$, $p=0.000$, $p<.01$). Ayrıca uyguladığımız ki-kare analizine göre dini tutum düzeyi yüksek olanların %93’ünün ($n=40$) hayatın anlamı düzeyi yüksek, %7’sinin ($n=3$) hayatın anlamı düzeyi düşük olduğu görülürken, dini tutum düzeyi düşük olanların %83’9’unun ($n=26$) hayatın anlamı düzeyinin düşük, %16,1’inin ($n=5$) ise hayatın anlamı düzeyinin yüksek olduğu görülmüştür. Buna göre dini tutum ile hayatın anlamı arasında anlamlı bir ilişki bulunmaktadır ($X=44.693$ $df=1$ $p=.000$ $p<.05$). İçsel dini motivasyon anlam ilişkisine gelince içsel dini motivasyonu düşük olanların hayatın anlamı ortalaması $\bar{X}=62.46$ iken içsel dini motivasyonu yüksek olanların hayatın anlamı ortalaması ise $\bar{X}=69.56$ ’dır. Buna göre içsel dini motivasyon ile hayatın anlamı arasında da pozitif yönlü anlamlı ilişki tespit edilmiştir ($t=4.002$, $p=0.000$, $p<.05$). Ayrıca uygulamış olduğumuz ki-kare analizine göre içsel dini motivasyonu yüksek olanların %80’ninin ($n=28$) hayatın anlamı düzeyi yüksek, %20’sinin ($n=7$) hayatın anlamı düzeyi düşük iken, içsel dini motivasyonu düşük olanların %69’unun ($n=20$) hayatın anlamı düzeyi düşük, %31’inin ($n=9$) ise hayatın anlamı düzeyi yüksek çıkmıştır. Buna göre içsel dini motivasyon ile hayatın anlamı arasında da anlamlı bir ilişki bulunmaktadır ($X=15.591$ $df=1$ $p=.000$ $p<.05$). Böylece yapmış olduğumuz analizlerde örneklemin dini tutum ve içsel dini motivasyon düzeyi yükseldikçe hayatın anlamı düzeyinin de yükseldiği görülmüştür.

Tablo 7. Dini Tutum ile Hayatın Anlamı Arasındaki Regresyon Analizi

Hayatın Anlamı	β	t	p	R ²
	.777	10.479	.000	.604

Tablo 7’de dini tutum ile hayatın anlamı arasındaki tekli regresyon analizi sonuçlarına yer verilmiştir. Araştırmada katılımcıların dindarlık düzeyini ölçmek için Ok-Dini Tutum Ölçeği ve İçsel Dini Motivasyon Ölçeği kullanılmıştır. Bu iki ölçeğin birbiri ile olan ilişki düzeyini tespit için yaptığımız korelasyon analizi

sonucunda iki dindarlık ölçeği arasında çoklu benzeşiklik (.775**) durumu gözlemlendiğinden dolayı regresyon işlemine sadece hayatın anlamı ile daha yüksek ilişki gösteren dini tutum ölçeği dahil edilmiş ve tekli regresyon analizi işlemi yapılmıştır. Regresyon analizinde bağımsız değişken olarak dini tutum, bağımlı değişken olarak ise hayatın anlamı kabul edilmiştir. Regresyon analizi sonucunda dini tutumun hayatın anlamı üzerindeki etkisinin %60,4 oranında olduğu tespit edilmiştir ($\beta=.777$, $p < .05$). Buna göre örneklemin dini tutum seviyesi arttıkça hayatta anlam bulma düzeyi de artacaktır.

Tartışma ve Sonuç

1.Araştırmada kadınların erkeklere nazaran daha yüksek hayatta anlam bulma düzeylerine sahip oldukları tespit edilmiştir. Örnekleminizin %71'i 18-21 yaş grubu, %85'ini ise kadınlardan oluşmaktadır. Tablo 2'de kadınların dini tutum düzeylerinin erkeklerinkinden daha yüksek olduğu tespit edilmişti. Araştırmada kadınların anlam düzeylerinin daha yüksek çıkmasında hayatın anlamı üzerinde oldukça fazla etkisi olan dindarlık düzeylerinin erkeklerinkinden daha yüksek olması etkili olmuş olabilir. Ayrıca kadınların iyilik, güzellik ve doğruluk gibi erdemleri daha fazla yaşamaları, diğer insanlarla daha kolay etkileşime girmeleri, sevmeleri ve seilmeleri anlam düzeylerinin erkeklerinkinden daha yüksek çıkmasında etkili olmuş olabilir. Zira daha önce bahsedildiği gibi temel erdemleri yaşamak ve insanlarla etkileşime girmek, sevmek ve seilmek hayata anlam katma yollarından birisidir. Ulu'nun araştırmasında da erkeklere nazaran kadınların hayatta anlam bulma düzeylerinin daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. Ulu bu sonucu kadınların sorumluluk, acıma, kibarlık ve adanmışlık bakımından daha gelişmiş olması ile ilişkilendirmiştir.⁷⁸ Aydın'ın araştırmasında da benzer şekilde kadınların hayatın anlamı düzeylerinin erkeklerinkinden anlamlı derecede daha yüksek olduğu görülmüştür.⁷⁹ Bahadır'ın araştırmasında ise kadınlara nazaran erkeklerin hayata daha olumlu ve anlamlı yaklaştıkları tespit edilmiştir. Bahadır'a göre kadınların anlam düzeylerinin daha düşük olması yetişkinlik

⁷⁸ Mustafa Ulu, "Hayatı Anlamlandırma ile Kişilik Özellikleri Arasındaki İlişki Üzerine", *Bilimname* 2018/36 (2018): 180.

⁷⁹ Aydın, "Üniversite Öğrencilerinin Dini Tutum ile Hayattaki Anlam Düzeyleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi", 94.

dönemlerindeki orta yaş krizi, yalnızlaşma, güçten düşme, menopoz gibi sorunlardan kaynaklanmaktadır.⁸⁰ Ulu ve Tanrıverdi'nin yaptıkları araştırmada da erkeklerin hayatta anlam ve amaç bulma düzeylerinin kadınlarınkinden daha yüksek olduğu tespit edilmiştir.⁸¹ Ayrıca araştırmada kadınların erkeklere nazaran daha yüksek dini tutum ve içsel dini motivasyon düzeylerine sahip oldukları tespit edilmiştir. Kadınlar erkeklere nazaran daha duygusal, itaatkâr ve daha fazla kontrol sahibi bireylerdir. Kadınların itaatkâr, öz kontrol ve duygusal yapıları dindarlık düzeylerinin erkeklerinkinden daha yüksek olmasında etkili olmuş olabilir. Bununla birlikte dinin bireyin hayatındaki yansımaları olan dindarlık üzerinde yaş, cinsiyet, ekonomik durum, meslek, kişilik, sağlık durumu, kullanılan ölçüm aracı gibi pek çok faktörün etkisi bulunmaktadır. Dolayısıyla araştırmada kadınların erkeklere nazaran daha dindar çıkmasında hesaba katmadığımız başka faktörler de etkili olmuş olabilir. Konu üzerine yapılan başka araştırmalarda farklı sonuçlar elde edilmiştir. Şöyle ki, Yapıcı tarafından yapılan meta analiz çalışmasında cinsiyetle dindarlık arasındaki farklılaşma düzeyinin %2 ile %15 arasında olduğu, yani cinsiyete göre dindarlık farklılaşmasının kuvvetli olmadığı tespit edilmiştir.⁸² Aydın'ın⁸³ araştırmasında kadınların dindarlık düzeyi erkeklerinkinden daha yüksek çıkarken, Karslı'nın⁸⁴ araştırmasında erkeklerin dindarlık düzeyi kadınlarınkinden daha yüksek çıkmıştır. Kızılgeçit'in⁸⁵, Ulu ile İkis'in⁸⁶ araştırmasında cinsiyet ile dindarlık arasında anlamlı bir ilişki bulunmamıştır.

2.Araştırmada hayatta anlam bulma, dini tutum ve içsel dini motivasyon ile sigara ve alkol kullanımı arasında negatif yönlü anlamlı ilişkiler tespit edilmiştir.

⁸⁰ Bahadır, *İnsanın Anlam Arayışı ve Din*, 78,79.

⁸¹ Tanrıverdi- Ulu, "Lise Öğrencilerinde Hayatın Anlam ve Amacı ile Değer Yönelimleri Arasındaki İlişki", 1218.

⁸² Asım Yapıcı, "Cinsiyete Göre Farklılaşan Dindarlıklar ve Kadınlarda Dinsel Yaşamın Farklı Görüntüleri", *Dini Ara* 19/49 (2016): 131.

⁸³ Aydın, "Üniversite Öğrencilerinin Dini Tutum ile Hayattaki Anlam Düzeyleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi", 94.

⁸⁴ Necmi Karslı, *Mutluluk ve Dindarlık* (Kayseri: Kimlik Yayınları, 2018), 197.

⁸⁵ Muhammed Kızılgeçit, *Yalnızlık Umutsuzluk ve Dindarlık Üzerine Psiko-Sosyal Bir Çalışma*, 170.

⁸⁶ Mustafa Ulu- Mehmet İkis, "Lise Öğrencilerinde Saldırganlık ve Din İlişkisi", *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 30/41 (2016): 87.

Sigara ve alkolün pek çok sağlık sorununa yol açtığı bilimsel araştırmalarla kanıtlanmıştır. Dünya Sağlık Örgütü verilerine göre dünyada her yıl 8 milyon insan sigaranın neden olduğu hastalıklar nedeniyle hayatını kaybetmektedir. Bu sayının 7 milyonu aktif sigara kullanıcısı iken geriye kalan 1 milyonu ise sigara kullanmadığı halde ortamdaki sigara dumanından etkilenecek pasif içici durumunda olan kişilerdir.⁸⁷ Alkol ise 200'den fazla hastalığa ve yaralanmalara yol açarak dünya genelinde her yıl 3 milyon insanın ölümüne neden olmaktadır. Erken gelişim dönemlerinde alkol tüketimi ölüm ve sakatlıklara yol açmaktadır. 20-39 yaş grubundakilerin yaklaşık olarak %13,5'i alkol nedeniyle hayatını kaybetmektedir. Alkol aynı zamanda zihinsel, davranışsal ve iletişimsel problemlere de yol açmaktadır.⁸⁸ Alkol kullanmak dinen haram olarak kabul edilirken sigara kullanmanın hükmü konusunda alimler arasında farklı görüşler bulunmaktadır. Hanefi fakihlerine göre sigara kullanmak harama yakın mekruhtur. İslam'da israf haramdır ve emanet olarak verilen bedeni hastalıklardan korumak dini görevler arasındadır. Sigara ve alkol neden oldukları hastalıklar ve davranışsal problemler düşünüldüğünde hayattan ziyade ölüme hizmet etmektedir. Anlam ve dindarlık düzeyi yükseldikçe sigara ve alkol kullanımının azalmasında bu maddelerin sağlığa zararlı olması aynı zamanda dinen de yasaklanması veya kötü görülmesi etkili olmuş olabilir.

3.Araştırmada sağlıklı olma ile hayatta anlam bulma arasında pozitif yönlü anlamlı ilişki tespit edilmiştir. Araştırmada örneklemin çoğunluğunu oluşturan genç ve sağlıklı bireylerin (%87,3) bir işte çalışma, eser üretme, bir insanla duygusal etkileşime girme gibi hayata anlam kazandıran faaliyetlerle daha fazla ilgilenme fırsatı bulmaları anlam düzeylerinin de yüksek çıkmasında etkili olmuş olabilir. Zira sağlıklı olmak geleceğe dair ümitli olmak, hayata anlam katan faaliyetlerle uğraşabilmenin en temel şartıdır. Konu üzerine yapılan başka araştırmalarda da benzer sonuçlar elde edilmiştir. Örneğin Bower ve arkadaşlarının AIDS hastaları üzerinde yaptığı araştırmada AIDS'in neden olduğu ölüm olaylarına anlam bulan kişilerin daha sağlıklı bir bağışıklık sistemine sahip oldukları ve

⁸⁷ WHO, "Tobacco", erişim: 08 Nisan 2020, <https://www.who.int/news-room/factsheets/detail/tobacco>

⁸⁸ WHO, "Alcohol", erişim: 08 Nisan 2020, <https://www.who.int/news-room/factsheets/detail/alcohol>

gelecek 3-4 yıl içinde AIDS hastalığından hayatlarını kaybetme ihtimallerinin düşük olduğunu ortaya koymuştur.⁸⁹ Marone ve arkadaşlarının araştırmasında anlamlı bir hayat yaşama ile yaşa bağlı hastalıklarda azalma arasında negatif yönlü anlamlı ilişki tespit edilmiştir.⁹⁰ Candela ve arkadaşlarının ilerlemiş kanser tedavisi görmekte olan hastaları ve hemşireleri üzerinde yaptıkları araştırmada olumlu ilişkiler kurmaya çalışmanın hasta ve hemşirelerin yaşamlarında değişime yol açtığı, böylece hastaların yaşamın önemli yönlerini anlamaya ve zor durumlara anlam bulmaya başladıkları görülmüştür.⁹¹

4.Araştırmada dışadönük ile hayatta anlam bulma arasında da pozitif yönlü ilişki tespit edilmiştir. Dışadönüklük, yumuşak kalplilik, iyi huyluluk, güven, egemenlik, atılganlık, yüksek aktivite, mizah, açık sözlülük ve maceracılık özelliklerine sahip bir kişilik yapısıdır.⁹² Dışadönük bireylerin hayatın anlamı düzeylerinin daha yüksek çıkmasında hayata ve diğer insanlara daha fazla yönelmiş olmaları, sevmeleri ve sevlilmeleri, kendinden emin, iyimser ve girişimci yapıya sahip olmaları etkili olmuş olabilir. Ayrıca araştırmada dışadönüklerin anlam düzeylerinin yüksek olmasında cinsiyet faktörü etkili olmuştur. Tablo 2’de kadınların anlam düzeyleri erkeklerinkinden daha yüksek çıkmıştı. Uygulamış olduğumuz ki-kare analizinde kadınların %60,9’unun (n=262) dışadönük kişilik yapısına sahip oldukları, %39,1’inin (n=168) ise içedönük kişilik yapısına sahip oldukları görülmüştür. Dolayısıyla dışadönüklerin anlam düzeyleri üzerinde cinsiyet faktörünün de dolaylı bir etkisinin olduğu söylenebilir. Bununla birlikte elde edilen bu sonuç içedönüklerin anlamsız bir hayat yaşadıkları şeklinde

⁸⁹ Julienne E. Bower v.dğr., “Cognitive Processing, Discovery of Meaning, CD4 Decline, And AIDS-Related Mortality among Bereaved HIV-Seropositive Men.”, *Journal of Consulting and Clinical Psychology* 66/6 (1998): 979.

⁹⁰ Sarah Marone v.dğr., “Purpose in Life Among Centenarian Offspring”, *The Journals of Gerontology: Series B*, 2018, 308.

⁹¹ Maria Luigia Candela v.dğr., “Finding Meaning in Life: An Exploration on The Experiences With Dependence on Care of Patients With Advanced Cancer And Nurses Caring for Them”, *Supportive Care In Cancer*, 2020.

⁹² Marvin Zuckerman, *Psychobiology of Personality*, (New York, N.Y: Cambridge University Press, 2005), 89.

yorumlanmamalıdır. Ulu'nun araştırmasında ise dışadönüklük ile hayatta anlam bulma arasında negatif yönlü anlamlı ilişki bulunmuştur.⁹³

5.Araştırmada dini tutum ve içsel dini motivasyon ile hayatta anlam bulma arasında pozitif yönlü anlamlı ilişkiler tespit edilmiştir. Bir başka ifadeyle bireylerde dindarlık arttıkça hayata dair anlamlılık da artmaktadır. Diğer bir deyişle dindarlar dinden uzak olanlara nazaran daha anlamlı bir hayat yaşamaktadırlar. Eşsiz bir anlam sistemi olan din insanlık tarihi ile başlayan varoluşsal sorgulamalara, hayat, ölüm, hakikat gibi konulara tatmin edici cevaplar vererek bireyi varoluşsal boşluğa, anlamsızlık duygusuna düşmekten korumaktadır. İslam inancında her şey Allah tarafından belli amaçlar için ve hikmetle yaratılmıştır. Kur'an-ı Kerim'de insanların ve cinlerin Allah'a kulluk etmeleri için yaratıldığı ve insanoğlunun dünya hayatında çeşitli sıkıntılarla imtihan edileceği bildirilmektedir. Dolayısıyla İslam'a göre varoluşun temel gayesi imtihandır. Dindeki hayata anlam katan unsurlardan birisi de ahiret inancıdır. Ahiret inancı hayatın ölümle sona ermediği, bir başka boyutta devam ettiği, dünyada yapılanların hesabının sorulacağı ebedi bir hayat anlamlarına gelmektedir. Ayrıca din gerek Tanrı inancının birleştiriciliği gerekse diğer inançlı bireyler arasındaki dayanışma ile sosyal destek sağlayarak, her şeyin Allah'ın takdiri ile meydana geldiğini ve zorlukla beraber kolaylık olduğunu vaz ederek geleceğe dair yaşama ümidi ve zorluklara karşı dayanma gücü aşılayarak, çalışmayı, insanlığa faydalı bir eser bırakmayı, sevmeyi tavsiye ederek insan hayatına anlam kazandırmaktadır. Konu üzerine yapılan başka çalışmalarda da benzer sonuçlar elde edilmiştir. Şentürk'e göre Allah inancı bireyin dünyaya bakışını etkilemekte, hayatın anlamı ve olaylara bakış şekli bu inanç çerçevesinde şekillenmektedir.⁹⁴ Aydın'ın üniversite öğrencileri üzerinde yaptığı araştırmada da dini tutum ile hayatın anlamı arasında yüksek düzeyde pozitif yönlü anlamlı ilişki tespit edilmiştir.⁹⁵ Yaparel'in üniversite öğrencileri üzerinde yaptığı araştırmada dini inanç ile Allah'a yapılan yüklemeler arasında pozitif, talihe yapılan yüklemeler arasında ise negatif ilişki

⁹³ Ulu, "Hayatı Anlamlandırma ile Kişilik Özellikleri Arasındaki İlişki Üzerine", 178.

⁹⁴ Habil Şentürk, *İslami Hayatın Psikolojik Temelleri* (İstanbul: İz Yayıncılık, 2017), 30.

⁹⁵ Aydın, "Üniversite Öğrencilerinin Dini Tutum ile Hayattaki Anlam Düzeyleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi", 98.

tespit edilmiştir.⁹⁶ Yapıcı'nın üniversite öğrencileri üzerinde yaptığı araştırmada da din kavramının gençlerde ruhsal huzur ve manevi mutluluğu çağrıştırdığı tespit edilmiştir. Yapıcıya göre din yaşamın anlam ve amacını öğretmesi, emniyet ve güvenlik duygusu oluşturmasıyla bireyi boşluk ve yalnızlık duygusundan korumakta, modern dünyanın bunalımlarıyla başa çıkmada bireye yardımcı olmaktadır.⁹⁷ Krok'un araştırmasında da hayatta anlam bulmanın dini başa çıkma ve psikolojik iyi oluşun en önemli unsuru olduğu bulunmuştur.⁹⁸ Park'ın bir yakını kaybetmiş 169 lise öğrencisi üzerinde yaptığı araştırmada dindarlık ile anlam bulma ve olumlu dini başa çıkma arasında pozitif ilişki tespit edilmiştir.⁹⁹

Sonuç olarak araştırmada dini tutum ve içsel dini motivasyon düzeyi ile hayatta anlam bulma düzeyi arasında güçlü seviyede pozitif yönlü anlamlı ilişki tespit edilmiştir. Din eşsiz bir anlam sistemidir. Din hem hayat ve ölüm, kötülük, hakikat gibi varoluşsal konularda hem de hayatta tecrübe edilen negatif yaşamsal olaylara tatmin edici cevaplar vererek, görev ve sorumluluklar yükleyerek, umut, güven, sevgi, bağlılık duygusunu geliştirerek, sosyal destek sağlayarak bireyin anlam ihtiyacını karşılamakta ve yaşamsal krizler karşısında anlamsızlığa düşmekten korumaktadır. Araştırmamız belli bir yaş ve meslek grubundan oluşan bir örneklem üzerinde uygulanmış olması yönüyle sınırlıdır. Güncel bir sorun olan anlam ihtiyacı ve arayışı üzerinde dinin etkisinin daha net bir şekilde tespit edilebilmesi için bu araştırma farklı yaş ve meslek gruplarından bireyler üzerinde tekrar edilmelidir.

⁹⁶ Recep Yaparel, "Depresyon ve Dini İnançlar ile Tabiatüstü Nedensel Yüklemeler Arasındaki İlişkiler", *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 8 (1994): 286.

⁹⁷ Asım Yapıcı, "Modernleşme-Sekülerleşme Sürecinde Türk Gençliğinin Anlam Dünyasında Dinin Yeri (Çukurova Üniversitesi Örneği)", *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi (ÇÜİFD)* 9/2 (2009): 29.

⁹⁸ Dariusz Krok, "The Role of Meaning in Life within the Relations of Religious Coping and Psychological Well-Being", *Journal of Religion and Health* 54/6 (2015): 2292.

⁹⁹ Crystal L. Park, "Religion as a Meaning-Making Framework in Coping with Life Stress", *Journal of Social Issues* 61/4 (2005): 719.

Kaynakça

- Akıncı, Âdem. *Hayata Anlam Vermeye Din Öğretiminin Katkısı*. Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, 2002.
- American Psychiatric Association - American Psychiatric Association, ed. *Diagnostic and statistical manual of mental disorders: DSM-5*. 5th ed. Washington, D.C: American Psychiatric Association, 2013.
- Arnswald, Ulrich - European Institute for International Affairs, ed. *In Search of Meaning: Ludwig Wittgenstein on Ethics, Mysticism, and Religion*. Karlsruhe: Universitätsverlag Karlsruhe, 2009.
- Aydın, Cüneyd. "Üniversite Öğrencilerinin Dini Tutum ile Hayattaki Anlam Düzeyleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi". *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi* 6/4 (2017): 89-108.
- Aydın, Cüneyd- Kaya, Mevlüt- Peker, Hüseyin. "Hayatın Anlam ve Amacı Ölçeği: Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması". *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. 38 (2015): 39-55.
- Bahadır, Abdülkerim. *İnsanın anlam arayışı ve din: logoterapik bir araştırma*. İstanbul: İnsan Yayınları, 2002.
- Barber, Michael. *Religion and humor as emancipating provinces of meaning*. New York, NY: Springer Berlin Heidelberg, 2017.
- Batairwa Kubuya, Paulin. *Meaning and Controversy within Chinese Ancestor Religion*. Cham: Palgrave Macmillan, 2018.
- Belliotti, Raymond A. *What Is the Meaning of Human Life?* Amsterdam: Rodopi, 2001.
- Bower, Julianne E. - Kemeny, Margaret E. - Taylor, Shelley E. - Fahey, John L. "Cognitive Processing, Discovery of Meaning, CD4 Decline, and AIDS-Related Mortality among Bereaved HIV-Seropositive Men." *Journal of Consulting and Clinical Psychology* 66/6 (1998): 979-986.
- Brümmer, Vincent - Sarot, Marcel. *Happiness, well-being, and the meaning of life: a dialogue of social science and religion*. Kampen, the Netherlands: Kok Pharos Pub. House, 1996.
- Budak, Selçuk. *Psikoloji sözlüğü*. Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları, 2005.
- Candela, Maria Luigia - Piredda, Michela - Marchetti, Anna - Facchinetti, Gabriella - Iacorossi, Laura - Capuzzo, Maria Teresa - Mecugni, Daniela - Rasero, Laura - Matarese, Maria - De Marinis, Maria Grazia. "Finding Meaning in

Life: An Exploration on the Experiences with Dependence on Care of Patients with Advanced Cancer and Nurses Caring for Them". *Supportive Care in Cancer*. 2020.

Cottingham, John. *On the Meaning of Life*. New York: Routledge, 2006.

Crane, Tim. *The meaning of belief: religion from an atheist's point of view*. Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press, 2017.

Çamur, Zeliha. *Yaşamda Anlam ve Dindarlık İlişkisi (Geç Ergenlik Dönemi)*. Yüksek Lisans Tezi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, 2014.

Egbert, Nichole - Wright, Kevin B., ed. *Social support and health in the digital age*. Lanham: Lexington Books, 2019.

Frankl, Viktor E. *İnsanın anlam arayışı*. çev. Selçuk Budak. Ankara: Öteki Yayınevi, 2000.

Freud, Sigmund. *Civilization and its Discontents*. New York: Norton Company, 1962.

Gallagher, Matthew W. - Lopez, Shane J., ed. *The Oxford handbook of hope*. New York, NY: Oxford University Press, 2018.

Gibson, Lynne, ed. *Christianity*. Harlow, Essex: Heinemann, Part of Pearson Education, 2002.

James, William. *The Varieties of Religious Experience: A Study in Human Nature: Being the Gifford Lectures on Natural Religion Delivered at Edinburgh in 1901-1902*. 2002.

Kaplan, Mordecai Menahem. *The meaning of God in modern Jewish religion*. Detroit: Wayne State University Press, 1994.

Karaca, Faruk. "Din Psikolojisinde Metot Sorunu ve Bir Dindarlık Ölçeğinin Türk Toplumuna Standardizasyonu". *EKEV Akademi Dergisi* 3/1 (2001): 196-199.

Karslı, Necmi. *Mutluluk ve Dindarlık*. Kayseri: Kimlik Yayınları, 2018.

Karslı, Necmi. *Öfke Kontrolü ve Dindarlık*. Kayseri: Kimlik Yayınları, 2018.

Kartopu, Saffet. "Dini Yaşayıta Hayatı Sorgulama ve Anlam Arayışı". *Gümüşhane Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 2/3 (2013): 67-90.

Kızılgöçer, Muhammed. *Din Psikolojisinin 200'ü*. Ankara: Otto, 2020.

Kızılgöçer, Muhammed. *Yalnızlık Umutsuzluk ve Dindarlık Üzerine Psiko-Sosyal Bir Çalışma*. Ankara: Gece Kitaplığı Yayınları, 2015.

- Krok, Dariusz. "The Role of Meaning in Life Within the Relations of Religious Coping and Psychological Well-Being". *Journal of Religion and Health* 54/6 (2015): 2292-2308.
- Marone, Sarah - Bloore, Katherine - Sebastiani, Paola - Flynn, Christopher - Leonard, Brittany - Whitaker, Kelsey - Mostowy, Marilyn - Perls, Thomas T - Andersen, Stacy L. "Purpose in Life Among Centenarian Offspring". *The Journals of Gerontology: Series B*. 2018.
- Maslow, Abraham. *İnsan Olmanın Psikolojisi*. İstanbul: Kuraldışı Yayınları, 2001.
- Metz, Thaddeus. *Meaning in life: an analytic study*. First edition. Oxford; New York, NY: Oxford University Press, 2013.
- Ok, Üzeyir. "Dini tutum ölçeği: ölçek geliştirme ve geçerlik çalışması". *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi* 8/2 (2011): 528-549.
- Pandit, Bansi. *Explore Hinduism*. Wymeswold, Loughborough: Heart of Albion, 2005.
- Park, Crystal L. "Religion as a Meaning-Making Framework in Coping with Life Stress". *Journal of Social Issues* 61/4 (2005): 707-729.
- Parlatır, İsmail- Türk Dil Kurumu, ed. *Türkçe sözlük*. 9. baskı. Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Türk Dil Kurumu, 1998.
- Pirutinsky, Steven. "Does Religiousness Increase Self-Control and Reduce Criminal Behavior?: A Longitudinal Analysis of Adolescent Offenders". *Criminal Justice and Behavior* 41/11 (2014): 1290-1307.
- Pollack, Robert. *The faith of biology & the biology of faith: order, meaning, and free will in modern medical science*. New York: Columbia University Press, 2013.
- Rodriguez, Jaelyn - Irons-Georges, Tracy, ed. *Psychology and mental health*. Pasadena, Calif: Salem Press, 2001.
- Şentürk, Habil - Yakut, Selahattin. "Hayatın Anlamı ve Din", *Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2/33 (2014): 45-60.
- Şentürk, Habil. *İslami Hayatın Psikolojik Temelleri*. İstanbul: İz Yayıncılık, 2017.
- Tanrıverdi, Abdullah- Ulu, Mustafa. "Lise Öğrencilerinde Hayatın Anlam ve Amacı ile Değer Yönelimleri Arasındaki İlişki". *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi (ÇÜİFD)* 18/2 (2018): 1198-1234.
- Tauber, Ezriel. *Choose life! the purpose of creation as the key to happiness, meaning, life*. 2nd ed. Monsey, N.Y: Shalheves, 1995.

- Thomson, Garrett. *On the meaning of life*. Australia: Thomson/Wadsworth, 2003.
- Ulu, Mustafa. "Hayatı Anlamlandırma ile Kişilik Özellikleri Arasındaki İlişki Üzerine". *Bilimname* 2018/36 (2018): 165-188.
- Ulu, Mustafa- İkis, Mehmet. "Lise Öğrencilerinde Saldırganlık ve Din İlişkisi". *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 30/41 (2016): 75-96.
- Uysal, Veysel. "Kentsel Hayatta Dindarlık ve Oruç ibadetinin Bireysel-Toplumsal Yansımaları". *Veysel Uysal, "Kentsel Hayatta Dindarlık ve Oruç ibadetinin Bireysel-Toplumsal Yansımaları", Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 0/32 (2007).
- Weber, Max vd. *The Vocation Lectures*. Indianapolis: Hackett Pub, 2004.
- WHO, "Tobacco". Erişim: 08 Nisan 2020. <https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/tobacco>
- WHO, "Alcohol". Erişim: 08 Nisan 2020. <https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/alcohol>
- Yaparel, Recep. "Depresyon ve Dini İnançlar ile Tabiatüstü Nedensel Yüklemeler Arasındaki İlişkiler". *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. 8 (1994).
- Yapıcı, Asım. "Cinsiyete Göre Farklılaşan Dindarlıklar ve Kadınlarda Dinsel Yaşamın Farklı Görüntüleri". *Dini Ara* 19/49 (2016): 131-131.
- Yapıcı, Asım. "Modernleşme-Sekülerleşme Sürecinde Türk Gençliğinin Anlam Dünyasında Dinin Yeri (Çukurova Üniversitesi Örneği)". *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi (ÇÜİFD)* 9/2 (2009): 1-37.
- Young, Julian. *The death of God and the meaning of life*. London; New York: Routledge, 2003.
- Zuckerman, Marvin. *Psychobiology of personality*. New York, N.Y: Cambridge University Press, 2005.

